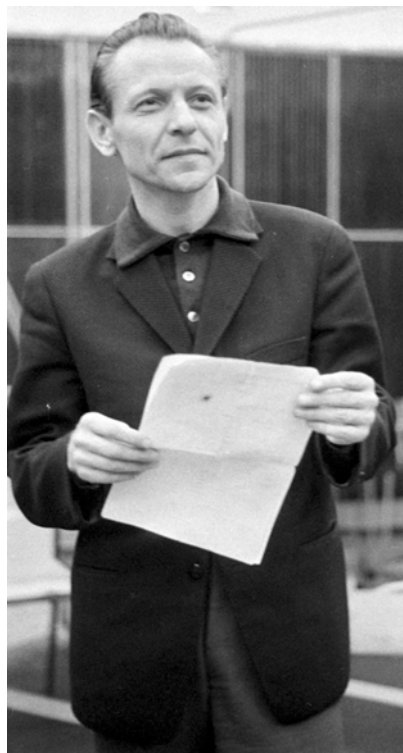

Valaki nincs sehol

A 100 éve született Váci Mihályról s Váci Mihálytól

Fortepan/Szalay Zoltán és Hunyady József

A magyar költészetben nem egy, de mégis csekély számú olyan alkotó adódott, aki korának életérzéseit nemcsak megjelenítette, hanem az alulról jötték kritikus hevületével és nézőpontjából formálta is. Váci Mihály egyike volt ezen keveseknek. Az 1960-as, 1970-es évek legnépszerűbb kortárs költője volt. *A sokaság fia!* Nem volt hazánkban versmondó verseny, amelyen el ne hangzottak volna költeményei. Nagyon sokan – és nemcsak a fiatalok – találtak rá *szívén átdobogtatva* azokra a gondolatokra, amelyek őket is feszítették. *Nincs jogod, hogy hangot ne adj azoknak, akiknek motyogás a hangjuk, meg káromkodás* – vallotta arról, ami belső kényszerként mozgatta. Mindössze negyvenöt évet és rá néhány hónapot élt.

A sok verséből visszaköszönő Nyírség szülötte volt. 1924. december 25-én Nyíregyháza peremvidékén, a város ököstelki részén jött a világra, ahol zömében napszámosok éltek. Benne élt, így kisgyerek korától ismerője, megtapasztalója annak a mélyszegénységnek, ami a térséget jellemezte. Ahol a lábtörlő alatti kulcs, meg a fariglik, kukoricacsutkák, madzagok szöggel jelentették a zárat, mert *A rossz emberek, a zsványok, Azok mitőlünk úgyse loptak, Nem voltak annyira hitványok, ennyire sohse aljasodtak, S ha volt ki lopott – még tőlünk is! Ó, mire jutott! – csak mi tudtuk. S ha látván láttuk: – miénk mit visz, félrefordultunk szánva, s hagytuk* (Kitárt szegénység). Ahol a közös *pitvar nyirkos földjére négy család köpte tüdejét. Ki innen jön a nép nevére / görcs fogja ökölbe szívét.* (Kelet felől). Édesapja (Vitél Mihály, aki nevét később Vácira magyarosította) vasutas volt. A *talpfák alá kavicsot szórt, emelgette a sorompót, vonatoknak intett: »mehet!«*

vagy lapátolta a szent... (Beszélgetés közben). Édesanyja (Vitószki Zsuzsanna) papi pályát szánt a fiának. *Szegény, papot, – énbőlőlem! – azt akart nevelni ő. Nem, nem azért, mert a szentegyház hatalmát vagy tán ilyen más szervezetet támogatna, csak mert azokról hallotta, hogy áldott gyertyák fényénél mind Isten nagy bőségén él* (Anyám, add ránk áldásodat!). Benne azonban más elhatározás fogant: *kamaszként már a tanító eljegyzett sorsát álmódó fiatalemberré növekedett. Ilyen kívántam lenni én is, ott a homokba szúrt nyárfa: a tanító, ki fénybe tör, ragyogó hit a lombja, irány azoknak, jel és biztató, kik jönnek barázdákban botladozva* (Jegyenye – fényben).

A nyíregyházi tanítóképző ötödik osztályába járt, amikor az 1942/43-as tanévben – mivel a háborúba vitt tanférfiak miatt a tanítók száma erősen magapadt – rendeletbe adták: az ötödéveseket is ki kell helyezni tanítani. Őt Tolnába, a sárközi tanyavilágba rendelték ki, Decs-Alföldszálláson tanítoskodott 1943 februárjától a tanév végéig. A következő tanévtől már a nyírségi bokortanyák gyermekeinek tanyasi tanítójaként a Manda-bokori iskolában teljesítette küldetéséért megélt pedagógiai hivatását. A szegénység, kiszolgáltatottság, reményfosztottság újabb élettörténeteivel, tapasztalatokkal gazdagodott mindkét helyszínen. Ez az időszak számtalan nyomot hagyott költészetében. *Akkoriban szokás volt, hogy a kezdő tanyasi tanító – javadalma részeként a fizetés kiegészítéseként – minden naponta más családnál ebédelt és vacsorált* – emlékezett a Sorkoszt I-III. soraiban. Mindezen emlékeinek köszönhetően, amikor az otthoni versírásba kezdett, s amikor a hurraóptimizmus és sematizmus uralta a magyar irodalmat, neki egyik sem jelentett mintát. A szegénységről és a népről szerzett saját tapasztalatai fegyelmezték. A kordivattal szemben a vallásról, a vallásos emberekről – noha *a túlvilágba sose hitt* (Sírvers) – egyetlen rossz szót sem írt. Sőt! Lélekrengető, aktualizáló, sokakra ható vallási, bibliai alapú költemények is kerültek ki tolla alól (pl. az *Áldott vagy Te* és az *Ave Mária*).

Korán hozzá kellett szoknia a gondolathoz, hogy vélhetően nem lesz hosszú életű. A nyírségi családi örökség: szerzett tüdőbaja, majd ehhez társult vesekórsága élete végéig nyomorgatta. 1946-ban elhatalmasodó betegsége évekig kórházakba, szanatóriumokba járatta. A köztes időkben előbb a megyeszékhelyen egy népi kollégium szervezőjeként és nevelőtanáráként a városi környezetbe került parasztyerekek felzárkóztatásával, felkészítésével foglalkozott, népi kollégiumi igazgatójuk is volt. 1949-re úgy-ahogy rendbe hozták, de időről időre újra kezelésre szorult. Még az évben a megyei tanácshoz hívták a kollégiumi ügyek előadójának. Innen került a fővárosba, az Oktatási Minisztériumba, ahol szintén egyszerű hivatalnokként tevékenykedett. 1954-ben új munkahelye a Tankönyvkiadó Vállalat lett. Itt 1960-ig szerkesztőként, lektorként alkalmazták. Kezdetben albérletekben élt, majd 1956 decemberében feleségével a Villányi úti lakótelepre költözött (28/C), ahol a haláláig élt. *Lágymányos pohárnyi tiszta otthonaiban iszom a csend édes lélegzetét* – írta.

Közben a szabadidejében szorgalmasan alkotta-csiszolta verseit. Jellemző módon kiadásukra jó ideig nem is gondolt. Költeményeit az irodalom avatottjai közül elsőként Illyés Gyula látta, akiben későbbi beszélgetéseik nyomán ébredt fel a gyanú, hogy nem is ő, hanem tudta nélkül *Váci Mihályné Juhász Mária* küldte el hozzá a küldeményt. „Amikor fölbontottam mellette volt a választ nógató tapintatos levél, ez már a férje érzékenységét óvó feleség részéről: aki viszont azt rejtette homályba, hogy nemzedékének egyik kiváló irodalomtörténészével azonos” – emlékezett Illyés. Ekkor 1954 késő ősze volt. Illyés lelkesezett érte. Ahogy a Váci Mihály összegyűjtött művei előszavában írja: versei alapján már első bemutatkozásakor tájékozott és eszközbiztos költő, kész világszemlélettel. „Ehhez a kincshez őt, akár a mesékben a legkisebb, leggyengébb fiút, a hűség vezette. A nála is kisebbekhez s gyengébbekhez.”

Illyés támogatta műveinek első megjelenését az Új Írás 1955/1. számában. Nem szokásos bemutatkozás volt, valósággal berúgta az szépirodalom kapuját. A szerkesztőség az első alkalommal rögtön tizenhárom költeményének adott helyet (hat oldalt!) a lapban. Még ugyanabban az évben első verseskötete (az *Ereszalja*) is a polcokra jutott. Az első kritikák és az olvasók is igen kedvezően fogadták. Valóban új hang volt az övé. A személyes emlékekkel átszótt, máséval össze nem keverhető képgazdagság, nyelvi stílus és az azokhoz társított könnyen befogadható versformák. Az *Észrevétlen hűség* nagyon is nyilvánvaló. A korábbi nincstelenek felemelkedésében jelentkező kedvező változások iránti tiszta szívvel lelkesedő baloldaliságát sem rejtette véka alá (*Bontja zászlóit szülőföldem; Egy! kettő! Egy kettő!*). Ebben is újszerű volt. Nem harsogott, hanem szelíden, szolidan, sorsokat láttatva, halkán és csak mértékkel dicsért. Hűen egyik első ars poeticájához: *A hangszórókat kezdik leszerelni a költők: hangjuk emberi közelségből kezd felremegni [...] hajoljatok ez emberek arcához, s közelről, halkán szóljatok.*” (Emberi közelségről).

Hogy milyen hatású volt a bemutatkozás? Már ezzel az első kötetével elnyerte a József Attila-díjat. Aztán megjelent második önálló kötete, a *Nincsen számodra hely!* (1957), amely egyetlen nagy elbeszélő költeményt tartalmazott. Nagyapja történetét írja meg, Vitál Mihály személyes sorsát, aki a füledt nyomor, a teljes reménytelenség elől az óceánon túlra kénytelen kitántorogni, hogy ottani keresményével mégiscsak házhoz juttassa családját. Még az évben egy antológiában, a *Tűz-táncban* is fontos szerepet vállal. Ennek a kiadványnak harminc év múltán kiadott utóköteté előszavában így írnak az első versválogatásról: „rendkívüli körülmények között készült a Tűz-tánc [...] Az 1956-os kataklizma után elsőként ocsúdó fiatal költők verseinek gyűjteménye nagy feltűnést keltett, és a szokatlanul nagy olvasói érdeklődés hamarosan szükségessé tette a kötet újbóli kiadását. Jelentkezésüket ilyen vagy olyan előjellel, de szenvedélyesen fogadta az irodalmi közvélemény.”

1960-ban az Élet és Irodalom munkatársa lett, a következő évtől pedig az induló irodalmi és kritikai folyóirat, az Új Írás szerkesztőbizottsági tagja, 1963 januárjától élete végéig szerkesztője volt.

Igazán az 1961-ben megjelent *Mindenütt otthon* tette közismertté, mi több: közkedvelté, amit a *Szegények hatalma* (1964), a *Kelet felől* (1965), *Eső a homokra* (1968), valamint válogatott verseinek kiadása (*Akác a forgószélben*, 1966) csak fokozott, és a halála után, még annak évében kiadott *A Sokaság fia* teljesített ki egy hosszabb időre. Merőben újszerű volt betegségköltészete (pl. a *Kések között* ciklus versei). Szerelmi lírája is népszerűvé tette (*Induló hegyomlás; Két szárny; Nehéz a szívünk; Haza hozzád hét hídon át; Zsoltár; Ne félj!; Kapaszkodj inkább oszlopokba; Mint ökölben az ujjak; Mondd, kedvesem, milyen a tenger; Marinak; Aztán – hogy csak a legismertebbeket említsük*). Magas fokon lobogó közéleti költészetével hitelesítette állítását: *Minden embert kalaplevéve tisztellek*. Ahogyan azt is, hogy a maga számára is legfőbb parancs, amit egykor agyonszavalt versében (*Még nem elég!*) fogalmazott meg: *Küzdj azok igazáért, kiké a szabadság rég, csak nem látják még, hogy nem elég!* – számára szintén nem pusztá szólam.

Árvíz-sodrású haragja csak akkor enyhült – s erre sok-sok versében példa van –, ha azt látta és tapasztalta, hogy ha lassan is, ha döcögve is, de javul, könnyül az egyszerű emberek sorsa. Elkötelezettségét és népszerűségét látva a kultúrpolitika is tenyerére emeli. Előbb 1962-ben megkapja második József Attila-díját, majd 1965-ben a Kosuth-díjat is. 1963-tól haláláig Szabolcs egyik országgyűlési képviselője. Abban az időben nem kis gúnnyal „kijáró képviselőnek” nevezték azokat, akik parlamenti mandátumukat arra használták fel – folyamatos kapcsolatot tartva választóikkal –, hogy méltánylandó ügyeikben mindenféle segítséget, támogatást kijáranak a döntéshozóknál. Váci is ilyen képviselő volt. *Eszpresszók és tanyák között bujkáló, mindig*

körözött, népszerűsített lázadó, ki érvet, fegyvert, lázító híreket hordoz, – jelszava: – „Járda, villany, gyár, iskola!” (Te bolond). Az Országházban egy Kádár János által felolvasott, számára az alsóegreskátai tanyai állami általános iskola nyolcadikosá által küldött levél részlete készítette felszólalásra. A kislány büszkén tudósított: „sok pajtás hét kilométerről is eljött, hogy ne mulasszon és tanuljon” s, hogy a hetedikesek-nyolcadikosok még egyetlen napot sem hiányoztak. Váci egy számíttással szembesítette az ország vezetőit, képviselőtársait és az ország közvéleményét: „Egy esztendőben csupán tíz hónapot, szűken 200 tanítási napot számíttok, napi 14 kilométerrel – ez 2800 kilométer”. Nemcsak kimondta, és számon kérte, hogy az oktatási esélyegyenlőség korában miért kell a hozzájuk hasonló gyerekeknek naponta tíz-tizennégy kilométert gyalogolniuk. (Ez egyébként nagyjából az Alsóegreskátá és Izland közti légvonalbeli távot teszi ki.) Elmondta azt is, hogy Hódmezővásárhely felé autózva négy esetben találkozott zuhogó esőben és a megáradt árkok mentén botladozó gyerekekkel, s „gépkocsiorán lemértük, hogy minden gyerek mögött négy-öt kilométerre volt a tanyai iskola, ahonnan hazaindult”, tehát ez nem egyedi eset. Tanyai kollégiumok szervezését szorgalmazta a mezővárosok gimnáziumai mellett, ahol a tehetséges tanyai gyermekeket taníttatnák, korrepetáltatnák. Társadalmi ösztöndíjakat sürgetett, hogy a gimnáziumok elvégzése a szegényebb körülmények között élő családok gyermekeinek is elérhető legyen... Az országgyűlési jegyzőkönyveket tanulmányozva más, még megdöbbenőbb ténykedéséről is tudunk. Kádár János említi meg az ülésutóközben, hogy Váci Mihály a szünetben megkérdezte tőle: miért nincs az ügyrendben interpelláció. „Én megmondtam az igazat úgy, ahogyan van: én nem tudom, miért nincs...”

Verseiben is folytonos és kellemetlen szembenézésekre készítet. A minden kisebb és nagyobb fordulatban magukat a hatalomnak értelmi prostituáltként felkínáló művészekkel perlekedik, akik korunk útkereszteződéseiben kínálják magukat jobbra is, balra is [...] átfestik szőrüket minden divat szerint [...] szellemi vetkőzőtáborokban csontig levedlenek [...] századeleji matracokon erotizálják az impotens közízlést (Fűzős lelkűek). (Ő maga, aki makacsul ragaszkodott az elveihez, s képtelen volt az „igazodásra”, különösen megvetette ezeket.) A számtalanszor költeményeibe emelt édesapjával példálózva a méltánytalan nyugdíjakra is utalt (*Hatszáz forint nyugdíja van*). Vitriolos költeményt írt a nyugati utazásokról nylon bugyit, orkánkabátot hazahordó áruházzjáróinkról (*Magyarok?*): *őseink is csak a zsákmányt vitték haza – a kultúra maradt*. De a hazai idegenforgalmi propaganda visszásságait (*Balaton félrevezető*) és az úrhatnamságot, a dzsentrizsokásokat felvevő vezetőket is pellengérré állította (*Méltó hatalmat!*). Ahogyan a melldőngető eredményhirdetőket is (*Leg-korszak*): *Ma az a leg, ami csupán csak – összegezte véleményét. Osztálykönyv* című esszéjében, 1964-ben az elsők között figyelmeztetett a népesedési gondokra is. Az egyetemi felvételiknél, s munkahelyi előmeneteleknél tetten érhető elvtelen protekció és érdemtelen helyezkedés ellen is tiltakozott (*Rokonok*). A törtetőket több művében is mélyen elítélte (legteljesebben a *Bitangok*ban). A hétköznapi elvtársi korrupcióról írt novellája, az *Egyszer volt* (Új Írás 1968/10.) annak idején nagy vihart kavart (összeűjtött művei közé sem kerülhetett be 1979-ben). A korlátozott demokráciának az *Interpelláció*val állított tükröt. A bürokrácia elleni haragjának egész lírai eposzkölteményt, maró gúnyú szatírát szentelt (*Utazás Bürokrónéziában*, mely ugyan csak halála után nyolc évvel jelenhetett meg, de 1966-ban már előadták az Egyetemi Színpadon, s részleteket már 1968-ban nyomtatásban is közölt belőle a Kortárs. A természettel szembefordult ember, a környezetszennyezés és a tudományos-technikai fejlődésben alulmaradni látszó emberiség problémakörét elsőként emelte költészetünkbe (*Azóta*). *Halad a dologi világ és megtorpan az ember, kényelmesebb az élet, de szomorúbb. Sokkal többet tudunk a létről, mint amennyivel még el lehet viselni [...] elveszti önbizalmát az emberi szellem. Szabá-*

Ha érdeemes, ha nem

*Ma sem volt könnyű élni.
Nem lesz könnyű sosem.
De érdeemes volt! – s mindig
Érdeemes lesz, – hiszem.*

*Nehéz – s el kell fogadni,
ki szemben áll velünk,
s azokat elviselni,
kikkel menetelünk.*

*Ütésük úgy eltérni,
hogy meg se tántorodj;
– a túloldal ne lássa,
mint hull szét táborod.*

*Emelni, vinni vállon,
ki gyenge s már kidől;
s mert rá is jut erődből,
ledöfne – úgy gyűlöl.*

*Naponként mosolyogni
kínban azok között,
kik összefenek szemük
egy jó szavad mögött.*

*Menni velük – már régen
nem értük! – Csak azért,
mert e sereg iránya
valami célt ígért.*

*Velük és ellenükre
annyi közt egyedül,
– vívni mégis azért, mi
csak együtt sikerül:*

*– mindez ma sem volt könnyű,
– s nem lesz könnyű sosem, –
de törvény s vállalt sors ez,
ha érdeemes – ha nem!*

lyozzuk a természetet s felfal szabályozhatatlan természetünk – írta egyebek mellett. (Az első versszakban egy hajmeresztő sor: tankok csörömpöltek át elszánt kis országok forradalmain. 1970-ben, amikor megjelent, 1956-ra, de már 1968-ra is erős utalásként hatott.)

Egyre csalódottabb lett, de hevületéből nem engedett, időnként megfagyott körötte a levegő. Ilyeneket írt le kórleletként: *Ha eget nem kap, szárnyat nem növeszt itt a nép [...] A sok felesküdt népi forradalmár, ki rázta nemrég őse rongyait, intézetekbe bújva merre van már?! [...] Szegények hátán, ki magasba mászott – hány! – úrnak érzi magát. A közspórolást már gyakorolják és lenn kezdik az ésszerűsítést. [...] Csak a munkáson szorítják a normát, s azt küldik el, ki úgyis alig élt. (Mai dialektika). Az a legforradalmibb, ami a legkevesebb kockázattal, a legártatlanabb céllal, a leghaszontalanabbul a legtöbbnek eljátszható. (Leg-korszak). Ti a dialektikával úgy játszottok, mint bohóc a húzósharmonikával. S a forradalom talpa alól csodálatosképpen felnőttek, mint fojtó inda. [...] Hatalmát mindenki javára küzdötte ki – de senkivel nem osztja azt meg (Márciusi vessző). A lelketeket, a felgöngyölt lobogót használják portörölő rongynak (A péteri had). Csöngessenek a hősi pózok éjre sarokba félretett páncélján, melyből kilopózott a lélek s fázva didereg (170-170 [a telefonos ébresztőszolgálat száma volt]). Isznak, egymásnak hízelegve – s most egyszerre jut eszembe mindaz, amit egymásra szórtak. Pizskolták egymást – tisztálkodnak (A fogadásokon). Nekem szabadságnak az nem elég, ha a nyomorúság leveszi népem szájáról fojtogató tenyerét. Azért csupán mert már nem szolgál régen – még nem szabad a nép! (Méltó hatalmat!).*

Hol homokzsáknak szánt bakának, hol kinevetett álmodozónak érezhette magát. Nem egyszer visszaköszönnek soraiból a fejéhez vágott sértések. *Egy marha szólt a parasztgyerekek neveléséről – és mind nevetett. – Miket beszél? Micsoda állapot! Nem ismerték e kivesző állatot (Értekezleten). Mi engem szült, éppen olyan dicsért, szidott, árva rassz, mint az indián, a néger: – tanyai magyar paraszt (Képeslapok Jeszenyinnek). Ünneprontó az ünnepen, te országosan szemtelen, feszengeve hallgatott pimasz, számonkérő hangú paraszt. Rádszólnak, lásd, leintenek, mosolyognak, legyintek, hagyják, hogy haragod kiöntsd – nem árt ha »magában dühöng« (Te bolond). Igazat kér, de igazában sok a követők túlzása – idézi az egyik őt ért bírálatot a Válasz egy kritikára című versében, amit így zár: Az eperfa az igazi fa. Hízeleg lapos ereszeknek. – De messzelátszón, útrahívón csak a jegenyék integetnek.*

Látta, megélte és keserű önvalló sorokban láttatta is, hogy félresiklottak a dolgok, s hogy a hitegetésből a hit partjára vágyna, miközben hadseregek indulatát vezényli a szívén át. Hogy elfojtott indulatok között vergődik. Többször okát is adja annak, miért.

A sorsod ez: – szenvedéseket széppé tenyészteni a szíveden, hogy ami szétmar, felfal tégedet, másoknak édes gyógyszere legyen (Sorsod). Csak néha nézek fel az égre összekulcsolt kezemen át – Akármí kín horgát szívembe, amely e tócsából kiránt! (Irodalom) Fecsegsz csak itt a többivel arról, mit ordítani kéne [...] Életed ég már, sistereg, mint éles kézigránát, de célra vetni nem lehet: – tiéid is találnád. (Kiváltság). Hogy gyűlölöm már, amit még annyira szeretek. (Szabadság, tégy gazdaggá minket!). Halálos indulataid nem érti, kire tartozik (Te bolond). Mi maraszt ember, hogy ott alkotsz, vársz a halálra, hol szádról nem kél csak szitok, panasz? (Mi maraszt?). Országos árulásokat emleget (Te bolond). Amitől én a megváltást reméltem, eltakar, amíg felfal engemet. Sárkányt szültem – s most tűzlehelletében nem vehetek tiszta lélegzetet. A hír letépte, lobogtatta arcom, mint zászlócímer – torzulva ragyog; képmásom az – a kor tépi viharzón; – vállalom is, de nem csak az vagyok! (Sárkány-szülő). Hej! reménytelen nyár volt, aratás – Hit, se értelem nem hozott csodát (Kolcov modorában). Míg én azt hittem: – szolgálom a népet, kiváltak belőle a gyors egyének, számonkérni sok megszenvedett szavam. (Kitörés a ringből). Nehéz... azokat elviselni kikkel menetelünk. Ütésük úgy eltűrni, hogy meg se tántorodj: - a túloldal ne lássa, mint hull szét táborod. [...] Menni velük – már régen nem értük! – Csak azért, mert e sereg iránya valami célt ígér. Velük és ellenükre, annyi közt egyedül – vívni mégis azért, mi csak együtt sikerül (Ha érdemes, ha nem). Ölelve szembefordulok veled, mert már nem az vagy, aki

születőben, s mert még az sem – sosem leszel – kinek álmodtunk (Hú lázadás). A hit szárnya rámbénul, csügg esetlen, Széthull minden ég darabokra. Nem szólít isten; – nézem tehetetlen: – kihunytt legendánk égő csipkebokra. Lehet-e még másként? – kegyetlen ráforrni dolgomra: tenyér a botra (Tenyér a botra). Nehéz ma a világforgató hitet újraidézni (Ma sem könnyebb).

Legátfogóbban már az Ez! Itt! Most! című költeményében összefoglalta: *Énnekem ezt a homloknyi országot, ezt a kitépelt szívnél nem nagyobb hazát, e népet és kor meredekjeit adta sorsomul a lét [...] A kőre hullt magnak kőbe kell marni. [...] Barázdával nem vitázhat a mag. Csirázni kell, rövid az egy tavasz!* Az adott helyen, az adott időben kell a lehetőségekhez mérten legtisztességesebben szolgálni, megtenni, mindent, ami csak tehető. (És akkor, 1959-ben, amikor az 1958-as dátumozású vers az Élet és Irodalomban először megjelent, az olvasók nem tudhatták, hogy utolsó versszaka, ez az erőteljes felszólítás egyben súlyos figyelmeztetés is. *Utat, irányt, célt itt mutassatok! Aki előttem akar járni, itt járjon az! És itt vezessen, ki azt akarja, hogy kövessem!* Váci drámai erejű 1956-os verses naplója a *Lobogó jegenyék* címen ugyanis csak 2004-ben került a kezekbe. Az egyik ebben szereplő cím nélküli költeményben vádiratként olvashatók ezek a nagyon is ismerős szavak: *de vezetői [...] sohasem vezették! [...] mindig csak terelték, [...] hajszolták-kergették, [...] soha nem előttük jártak.* A napló fényében egyébként több megjelent műve is új dimenziókkal gazdagodott.)

Váci Mihály munkáiban az emberarcú szocializmus igénye és ígérete fogalmazódott meg, jóval a „Prágai tavasz” előtt... Ugyanakkor előbb harcos, utóbb bánatos bírálója volt mindennek, ami ezzel ellentétes irányba hatott.

A *Kis népek*, az *Örmény ének*, a *Cigányosan*, *A négerek meg én*, de külföldi – Párizstól az Ararátig, vagy ha úgy tetszik, Okistelektől Havannáig tett – utazásai tapasztalatait rögzítő versei jelezték, hogy mennyire fogékony, érzékeny és tisztelettel más kultúrák iránt is. *Körösi Csomához* hasonlóan (akinek a *Kell lenni valahol egy őshazának* című versével állított emléket) egyre kutatta azt a „valamit”, amire seholy se lelt.

Újra kell [...] kezdeni mindent e világon, megteremteni, ami nincs seholy, de itt van mindnyájunkban mégis, belőlünk sürgetve dalol, újra hiteti, hogy eljön valami, valamikor, valahol... (Valami nincs seholy).

Halála 1970. április 16-án Hanoiban érte, mert a vietnámi krizantémlelkű nép harca éppúgy izgatta, mint Kuba, ahol találkozott a forradalommal. Ott Vietnámban, a Vörös-folyó jobb partján fekvő fővárosban kapott kétszer is agyvérzést, ami háromnapos kórházi ápolás után szőlította sírba. Mindössze tizenöt alkotói év adatott neki, de így is terjedelmes és maradandó életművet hagyott maga után. Ebben több csípős sírvers is olvasható. Van közöttük, amiket rá vonatkoztatva is igazolt az idő (*Akik eddig csendben haraptak, most majd hangosan megugatnak*). De másfélék is: *Örök béke poraira! Deleatur soraira! Hangzott a Dies Irae; Porrá lettem – belepem műveimet*). Ez utóbbiak cáfolata csakis rajtunk áll.

Hegedűs Sándor

Haza, hozzád, hét hídon át

*Haza, Hozzád, hét hídon át!
Sietni síró síneken!
Utánad, ezer út után!
Fereteg, fordulatok
forgatagából csak Feléd!
Tévelygésekből Rádtalálni:
roskadásban Téged remélni:
törtétekből törekedni,
törötn is törödni Véled!
Kötöttségekből szabadulva
ragaszkodni megköötözten!
Terméketlen gondok után
termő gondodról gondoskodni!
Hitegetések hálójából
kivetődni a hit partjára!
Küzdelmek gólyalábairól
leszállni és melletted járni:
keserű szájjal kedveskedni:
ökleimet kinyitni ölben,
bujkálás után Hozzád bújni:
és örök-éber életünkből
életre ébredni, éledni!
Roskadásban Téged remélni!*

*Tévelygésekből Rádtalálni!
Forgatagok, fordulatok
fergetegéből csak Feléd!
Utánad ezer út után!
Sietni síró síneken
haza, Hozzád, hét hídon át!*